

คัมภีร์ใบลานยุคพระเจ้ากาวิละ: กรณีศึกษา
จากบันทึกท้ายคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมล้านนา
สำรวจพบ ณ วัดดวงดี อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่

**The Buddhist palm-leaf manuscripts in the reign of
King Kawila: A case study based on the colophons of
the Lanna script manuscripts found at Wat Duang Dee,
Mueang Chiang Mai District, Chiang Mai Province**

พระอัมรินทร์ สนฺติธมฺโม* วิลไพร สุจริตธรรมกุล** และพงษ์ศิริ ยอดสา***

**Phra Amarin SANTIDHAMMO, Wilaiporn SUCHARITTHAMMAKUL
and Pongsiri YODSA**

* โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย, *** ผู้ช่วยนักวิจัย, ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

** ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

* Dhammachai Tipitaka Project, *** Research Assistance,
DCI Center for Buddhist Studies, Thailand

** Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities,
Kasetsart University, Thailand

ตอบรับบทความ (Received) : 30 มี.ค. 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 08 ก.ค. 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 21 พ.ค. 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 17 ส.ค. 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอข้อมูลที่ได้จากการอ่าน ปริวรรต ศึกษาและวิเคราะห์บันทึกทำยคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมล้านนาในยุคของพระเจ้ากาวิละทั้ง 8 ฉบับ ระหว่างปี พ.ศ. 2343-2358 จากการสำรวจคัมภีร์ใบลาน ในจังหวัดเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2560-2563 ที่พบ ณ วัดดวงดี อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ และนำมาวิเคราะห์ศึกษาเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงเหตุการณ์ทางพระพุทธศาสนามิติต่าง ๆ ในยุคพระเจ้ากาวิละ

ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมล้านนาในยุคของพระเจ้ากาวิละทั้ง 8 ฉบับ ระหว่างปี พ.ศ. 2343-2358 ณ วัดดวงดี เป็นรูปแบบเดียวกัน 4 ประการ คือ 1) ช่วงเวลาของการจารใบลาน ในช่วงเวลาที่มีแสงสว่างเพียงพอ 2) สถานที่จารใบลานพบชื่อสถานที่สำคัญทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม เช่น วัดสวนดอก 3) ชื่อผู้มีส่วนร่วมในการสร้างจารใบลาน พบว่ามีทั้งการระบุชื่อผู้จารโดยตรง และการยกย่องผู้ที่ต้องการจะบูชาธรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุที่มีสมณศักดิ์และเป็นหัวหน้าโครงการ และ 4) ข้อความปรารถนาของผู้จารที่ต้องการให้คัมภีร์ใบลานที่ตนจารนั้นเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา อธิษฐานจิตให้พระพุทธศาสนายืนยงและความปรารถนาส่วนตัว การบูชาธรรมครูบาอาจารย์ นอกจากนั้นยังแสดงความถ่อมตนด้วยการบอกถึงความไม่งามของตัวอักษรที่ตนจารอีกด้วย

จากการวิเคราะห์คัมภีร์ใบลานในยุคของพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2317-2358) จำนวน 8 ฉบับ และสามารถนำมาเชื่อมโยงกับรูปแบบทั้ง 4 ที่พบข้อความในบันทึกทำยคัมภีร์ใบลาน คาดการณ์ได้ว่า ช่วงเวลานั้นเมืองเชียงใหม่เริ่มลงตัวจากการพัฒนาเมืองและสงครามที่เริ่มลดลง นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงกระบวนการจารคัมภีร์ใบลานที่ทำงานกันเป็นคณะ โดยมีพระภิกษุผู้มีสมณศักดิ์เป็นหัวหน้าโครงการ และพุทธบริษัท 4 เป็นผู้จารรวมทั้งสนับสนุนโครงการ ยิ่งไปกว่านั้น

ยังทำให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของโครงการจารคัมภีร์ใบลาน ว่าเป็นไปเพื่อการสร้างบุญกิริยาตามธรรมเนียมชาวล้านนา จึงทำให้เกิดกระแสของการจารคัมภีร์ใบลานอย่างมากเพื่อกุศลผลบุญในหมู่สามัญชน แต่วัตถุประสงค์ของชนชั้นปกครองจะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นธรรมราชา เพื่อให้ชาวเมืองยอมรับในตัวผู้ปกครอง โดยแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ศรัทธาของมหาชนให้ได้รับสมณศักดิ์ และมีพระราชกระแสให้จารคัมภีร์ใบลาน นัยหนึ่งเพื่อสร้างกุศลและอีกนัยหนึ่งอาจเป็นไปเพื่อการสร้างภาพลักษณ์ของกษัตริย์ผู้เป็นธรรมราชาด้วยการบำรุงพระพุทธศาสนาในอีกทางหนึ่ง

คำสำคัญ: คัมภีร์ใบลาน พระเจ้ากาวิละ บันทึกท้ายคัมภีร์ใบลาน
อักษรล้านนา วัดดวงดี

Abstract

The objective of this research is to present the information obtained from reading, transliterating, studying, and analyzing the colophons of eight bundles of the DhamLanna script manuscripts created during 1800-1815 in the reign of King Kawila. The study was conducted by surveying the Lanna script manuscripts in Chiang Mai, Thailand between 2017-2020. The manuscripts found at Duang Dee Temple in Mueang Chiang Mai District were used to analyze various perspectives of historical lineage occurring in King Kawila's era.

The research findings revealed four consistent patterns of

information. Firstly, the period of inscription was the daytime when daylight was sufficient. Secondly, the names of significant locations associated with Dhamma-Vinaya studies and practice, such as Suan Dok Temple, were documented in the inscriptions. Thirdly, the names of contributors who participated in the manuscript's creation were recorded. Scribes' names and names of respectable people, mostly venerable monks with honorific titles who were project leaders, were explicitly mentioned. Lastly, the inscriptions conveyed the scribes' aspirations for the manuscripts to be of benefit to Buddhism, to establish and perpetuate the teachings of the Buddha, to express their personal desire for spiritual cultivation, and to pay respect to their masters. Furthermore, the scribes showed humility by acknowledging the unattractive nature of their handwriting.

From the analysis of eight bundles of Lanna script manuscripts created in the reign of King Kawila (1774-1815) along with the four consistent patterns of information written in the colophons, it could be concluded that at the time, Chiang Mai was starting to stabilize from its development and the decline in wars. Additionally, the study revealed the collaborative process of palm-leaf manuscript creation, performed as a team with a high-ranking monk as the project leader. Buddhist monks and laymen were responsible for inscribing palm-leaf manuscripts and supporting the project. Furthermore, the research shed light on the essential purpose of palm-leaf manuscript creation, which was to accumulate merit in accordance to Lanna tradition. This factor significantly influenced the widespread adoption of palm-leaf

manuscript creation with-in the general population, driven by their aspiration to attain positive outcomes in relation to the concept of merit. However, the motivation of the ruling class was to create an image of a righteous king to gain public acceptance by appointing knowledgeable and respectful monks, establishing ecclesiastical rank, and assigning them to create palm-leaf manuscripts. So, on one hand, these were considered acts of merit by the king, while on the other hand, they may have been publicization of the king's righteous image through the promotion of Buddhism.

Keyword: Palm-leaf Manuscripts, King Kawila, Colophon,
Lanna Scripts, Duang Dee Temple

1. ที่มาและความสำคัญ

คัมภีร์ใบลาน คือเอกสารชั้นปฐมภูมิชิ้นสำคัญที่อุดมไปด้วยองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งคำสอนในพระพุทธศาสนา วรรณกรรม ตำรายา ฯลฯ อันเป็นองค์ความรู้สำคัญจากอดีตที่เกิดจากการเล่าสืบต่อกันมาหวังเพื่อรักษาและสืบทอดให้ยืนยงถาวรมาถึงยุคปัจจุบัน ทุกเรื่องราวบนแผ่นลานผ่านการจารจารึกจึงมีคุณค่าต่อวงการวิชาการในการศึกษาองค์ความรู้จากอดีตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีจุดเริ่มต้นของการบันทึกคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งแต่ราวพุทธศักราช 400 ปีเศษ โดยพระเจ้าวิสุทธิคามิณีอภัยแห่งศรีลังกาเป็นผู้ปรารภเหตุในการจารคำสอนพระพุทธศาสนาลงบนแผ่นใบลาน และการจารนี้ก็ได้กลายเป็นหนึ่งในธรรมเนียมทางพระพุทธศาสนาแพร่กระจายทั้งแนวทางและวิธีการจารไปยังดินแดนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ลาว เมียนมา กัมพูชา ไทย

ปัจจุบัน การศึกษาวิจัยพระพุทธศาสนาที่ต้องใช้คัมภีร์ใบลานเป็นข้อมูลในการศึกษาจะพบการศึกษาใน 2 รูปแบบหลัก ๆ คือ

1) การศึกษาเนื้อหาจากคัมภีร์ใบลาน พบมากทั้งในและต่างประเทศในฐานะที่คัมภีร์ใบลานเป็นแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เนื่องด้วยคัมภีร์ใบลานเป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านระหว่างการสืบทอดแบบมุขปาฐะไปสู่การจารจารึก จึงทำให้คำสอนทางพระพุทธศาสนาหรือองค์ความรู้ที่ปรากฏบนคัมภีร์ใบลานเข้าใกล้สิ่งที่เป็นมุขปาฐะมากที่สุด ซึ่งนอกจากจะต้ององค์ความรู้ทางโบราณคดีแล้ว การนำคัมภีร์ใบลานมาใช้ศึกษาวิจัยก็จะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยยืนยันความเก่าแก่ของคำสอนได้อีกทางหนึ่งเมื่อได้นำมาเปรียบเทียบกัน¹

¹ มีตัวอย่างงานของ ดร.สุชาติดา ศรีเศรษฐวรกุล และ ดร.บรรเจิด ขวลิตรเรืองฤทธิ์ ที่ศึกษาข้อมูลคัมภีร์พระไตรปิฎกจากใบลานต่างสายจาริตเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบเนื้อหาที่แตกต่างกัน ศึกษาเพิ่มเติมได้ที่ สุชาติดา ศรีเศรษฐวรกุล, “การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมคัมภีร์มัชฌิมนิคาย ที่พบในประเทศไทยและกัมพูชา,” *วารสารธรรมธารา*,

2) การศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านบันทึกท้ายคัมภีร์ไบเบิล การศึกษาด้านนี้นอกจากที่จะทำให้ทราบถึงประวัติของการสร้างคัมภีร์ไบเบิลนั้น ๆ แล้ว ยังสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และความรู้ในแง่มุมต่าง ๆ ที่ปรากฏผ่านข้อความภาษาโบราณที่ปรากฏอยู่ด้านท้ายของคัมภีร์ไบเบิลนั้น ๆ รวมไปถึงการเห็นถึงความวิริยะอุตสาหะและศรัทธาอันแรงกล้าของผู้จารที่ตั้งใจจารคัมภีร์ไบเบิลอย่างพิถีพิถันไม่ให้เกิดข้อผิดพลาด ซึ่งการศึกษานี้จะนำเสนอข้อความที่ปรากฏในบันทึกท้ายคัมภีร์ไบเบิลผ่านโครงสร้างในลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ วันเดือนปีที่จาร ชื่อผู้จารหรือผู้จ้างจาร รวมไปถึงข้อความอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อการศึกษา ถึงแม้งานเหล่านี้จะนำเสนอข้อมูลผ่านโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน แต่จุดเด่นของการศึกษางานประเภทนี้จะขึ้นอยู่กับข้อมูลที่พบในต่างภูมิภาคซึ่งเป็นที่ทราบดีว่า วัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นธรรมเนียมของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันอยู่² และมีความสำคัญในบันทึกท้ายคัมภีร์ไบเบิลถือว่าเป็นสิ่งที่ผู้จารแทรกความรู้สึกของตนลงไปด้วย เช่น “จารไม่สวยให้พิจารณาดู” หรือบอกเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ไว้ในบันทึกท้ายคัมภีร์ไบเบิล เป็นต้น

ผู้เขียนเป็นหนึ่งในคณะทำงานของโครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI³ ในส่วนงานของโครงการรวบรวมและอนุรักษ์คัมภีร์

ปีที่ 7, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 12), (มกราคม-มิถุนายน 2564): 65-99.; บรรเจิด ขวลิขิตเรืองฤทธิ์, “การใช้วรรณกรรมนิพนธ์คำพิพากษาเดิม: กรณีศึกษาคัมภีร์ที่หมึกกาย,” *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 6, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 10), (มกราคม-มิถุนายน 2563): 115-157.

² สรุปลงมาจาก ตุลาภรณ์ แสนปรน, “มิติวัฒนธรรมจากข้อความท้ายไบเบิล,” *culture.lpru.ac.th*, เข้าถึงเมื่อ 20 กรกฎาคม 2565, http://www.culture.lpru.ac.th/ebook/modules/ebook/file/pdf/sub/lampang1_Cut10.pdf.

³ โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยเป็นโครงการทางวิชาการที่ดำเนินการโดยวัดพระธรรมกายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์รวบรวมพระไตรปิฎกบาลีฉบับไบเบิลทุกสายจาริต จัดทำฐานข้อมูลพระไตรปิฎกบาลีทั้งฉบับไบเบิลและฉบับพิมพ์แบบบูรณาการ และจัดทำพระไตรปิฎกบาลีเชิงวิเคราะห์ฉบับสมบูรณ์ มีคณะทำงานที่ประกอบ

ใบลาน มีภารกิจในการสำรวจและถ่ายภาพคัมภีร์ใบลานพระพุทธศาสนาภาษาบาลี 4 สายจารีตในระบบดิจิทัล ได้แก่ อักษรธรรม (อีสาน/ล้านนา) อักษรขอม อักษรพม่า อักษรสิงหล (ศรีลังกา) ทั้งนี้หนึ่งในพื้นที่ที่โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของคัมภีร์ใบลาน คือ จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่นับได้ว่ามีความเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรล้านนาและมีการสร้างคัมภีร์ใบลานอยู่แทบทุกยุค

ด้วยเหตุนี้ คณะทำงานจึงมุ่งเป้าสำรวจคัมภีร์ใบลานในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2560-2563 ได้ดำเนินการสำรวจในอำเภอเมืองแล้วเสร็จเป็นจำนวนทั้งสิ้น 16 ตำบล 124 วัด โดยสามารถถ่ายภาพคัมภีร์ใบลานได้จำนวน 13 วัด ส่วนอีก 97 วัด ไม่พบคัมภีร์ใบลาน และอีก 14 วัด ยังรอการประสานงานจากเจ้าของสถานที่ ซึ่งข้อมูลภาพถ่ายคัมภีร์ใบลานจากทั้ง 13 วัด ที่สามารถสรุปรายละเอียดเบื้องต้นได้ ดังนี้

1. คัมภีร์ใบลานจากการสำรวจร้อยละ 99 เป็นภาษาบาลีอักษรธรรม ล้านนา อีกร้อยละ 1 เป็นภาษาบาลีอักษรขอม
2. วัดที่พบคัมภีร์ใบลานมากที่สุด 3 อันดับ คือ
  - (1) วัดดวงดี ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ จำนวน 41 มัด 310 ผูก
  - (2) วัดเมธัง ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ จำนวน 6 มัด 91 ผูก
  - (3) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ จำนวน 9 มัด 76 ผูก

ความน่าสนใจของวัดดวงดี พบว่า ช่วงปีในการจารคัมภีร์ใบลานนั้น คาบเกี่ยวในหลายรัชสมัยตั้งแต่รัชสมัยของพระญาแก้วจนถึงพลตรีเจ้าแก้วนรรัฐ (พบตั้งแต่ พ.ศ. 2054-2483) การที่วัดดวงดีมีจำนวนคัมภีร์ใบลานที่มาก อาจตั้งข้อสันนิษฐานไว้ได้ว่า 1) วัดดวงดีน่าจะเป็นวัดที่เก่าแก่ในเมืองเชียงใหม่ 2) วัดดวงดีเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมสำคัญในอดีต

ด้วยนักวิชาการนานาชาติที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ภาษาบาลี และคัมภีร์ใบลานเป็นจำนวนมาก ดูรายละเอียดโครงการได้ที่ <https://www.mps-center.in.th/>.

การสันนิษฐานจากหลักฐานทางโบราณคดีของกรมศิลปากร คือ จารึกใต้ฐานพระพุทธรูปในวิหาร 3 องค์ ทำให้มีข้อมูลตั้งต้นว่า วัดดวงดีสร้างขึ้นในสมัยหลังพระญามังรายสถาปนาเมืองเชียงใหม่ โดยมีเจ้านายเมืองเชียงใหม่เป็นผู้สร้าง และปีที่จารึกใต้ฐานพระพุทธรูปที่เก่าที่สุดอยู่ในปี พ.ศ. 2039 (ตรงกับรัชสมัยของพระญาแก้ว)⁴ ข้อมูลนี้สอดคล้องกับการสำรวจคัมภีร์ใบลานของคณะทำงานที่พบว่า คัมภีร์ใบลานเก่าที่สุด คือ ปี พ.ศ. 2054 ณ วัดดวงดี ซึ่งอยู่ในรัชสมัยของพระญาแก้ว จึงเป็นไปได้สูงว่า วัดดวงดีอาจสร้างขึ้นก่อนหรืออยู่ในรัชสมัยพระญาแก้วจริง (พ.ศ. 2038-2068) จึงทำให้วัดดวงดีเป็นวัดที่เก่าแก่วัดหนึ่งในเมืองเชียงใหม่

การสันนิษฐานข้อ 2 ที่ว่าเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่ง ทำให้มีคัมภีร์ใบลานมากอาจจะเห็นได้จากหลักฐาน 2 ส่วน ดังนี้

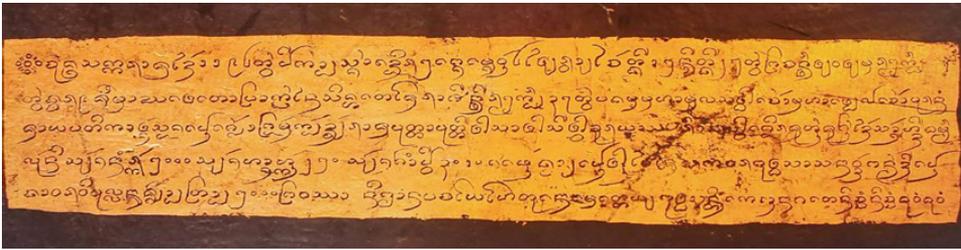
1) การเพิ่มขึ้นของจำนวนคัมภีร์ที่พบ ณ วัดดวงดี ตั้งแต่ 2-8 ฉบับ ในแทบทุกยุค ตั้งแต่รัชสมัยของพระญาแก้วจนถึงพลตรีเจ้าแก้วนวรัฐ (ระหว่าง พ.ศ. 2054-2483)⁵ จึงทำให้วัดดวงดีต้องสร้างสถานที่เพื่อจัดเก็บคัมภีร์ใบลานที่มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างหอไตรครั้งแรกของวัดดวงดีสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2372⁶ และพบการสร้างหีบธรรมที่เก่าที่สุดในปี พ.ศ. 2377⁷ หลักฐานเชิงประจักษ์นี้ทำให้สามารถอนุมานได้ว่า วัดดวงดีอาจเป็นหนึ่งในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่สำคัญจึงมีการนำคัมภีร์ใบลานเข้ามาใช้เพื่อประกอบการศึกษา

⁴ “วัดดวงดี,” ฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีที่สำคัญในประเทศไทย, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, <https://db.sac.or.th/archaeology/archaeology/592>.

⁵ ยุคที่ไม่พบคัมภีร์ใบลานจากการสำรวจ คือ ยุคพระเมืองเกษเกล้า - ยุคพระไชยเชษฐา (พ.ศ. 2068-2090), ยุคพระธรรมลังกา (พ.ศ. 2359-2365), ยุคพระเจ้ามโหตรประเทศ (พ.ศ. 2390-2397) และยุคพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2399-2413)

⁶ อนุวัตร อินทนา, “วัดโบราณกับการจัดภูมิทัศน์แนวใหม่ : กรณีศึกษาวัดดวงดีอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่,” (ค้นคว้าอิสระ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553), 42-43.

⁷ รูปภาพที่ 1 ประกอบ

ภาพที่ 1 ข้อความบนฝาหีบธรรมที่พบ ณ วัดดวงดี อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่
ที่ระบุว่าได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2377

ที่มา: โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

2) พบชื่อบุคคลสำคัญที่ได้ศึกษาจากวัดดวงดี ทำให้ทราบว่าวัดดวงดีเป็น
สำนักเรียน คือ

(1) เจ้าขี้หูด ในพงศาวดารโยนก กล่าวถึงการอาราธนาเจ้าอธิการวัด
ดวงดี ชื่อ “เจ้าขี้หูด” ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2304⁸

(2) เจ้าน้อยเลาแก้ว (เจ้าราชวงศ์ เลาแก้ว ณ เชียงใหม่) (เกิดราว พ.ศ.
2420) ผู้เป็นราชบุตรของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ (เกิด พ.ศ. 2402 ขึ้นครองเมือง
เชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ. 2444-2452) เคยได้บวชเรียนเป็นพระภิกษุวัดดวงดี⁹

แม้บุคคลทั้ง 2 จะอยู่ต่างยุคกัน แต่ก็อยู่ในฐานะของผู้ปกครองเมืองหรือ
ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปกครอง กล่าวคือ เจ้าขี้หูดผู้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์
พระเจ้ามังราย เมื่อมาอุปสมบทก็เป็นศูนย์รวมศรัทธาของมหาชนจึงได้รับ

⁸ พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2516),
423.

⁹ อนุวัตร อินทนา, “วัดโบราณกับการจัดภูมิทัศน์แนวใหม่ : กรณีศึกษาวัดดวงดี
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่,” 57. อ้างถึง ปวงคำ ต้อยเขียว, ประวัติวัดดวงดี (เชียงใหม่:
ธาราทองการพิมพ์ 2515), 7.

อาราธนาให้ลาสิกขาออกมาเป็นผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2304-2306¹⁰ ส่วนเจ้าน้อยเลาแก้วมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าราชวงศ์แม้จะไม่ได้ขึ้นปกครองเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ แต่ก็อยู่ในฐานะที่ต้องทำภารกิจของราชวงศ์ในการปกครองบ้านเมืองในส่วนใดส่วนหนึ่ง¹¹

การอุปสมบทของบุคคลทั้ง 2 เป็นเครื่องบ่งชี้สถานะของทั้งคู่ว่า เป็นผู้มีการศึกษาและสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพรูปแบบต่าง ๆ ได้ เนื่องด้วยองค์ความรู้ที่สอนอยู่ในวัด มีทั้งภาษาบาลีรวมไปถึงวิทยาการต่าง ๆ เช่น การแพทย์ การช่าง การสังคม การศึกษา ฯลฯ ทำให้การเล่าเรียนหนังสือในยุคโบราณยกระดับจากสามัญชนเป็นบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถ เมื่อลาสิกขาออกมาก็สามารถใช้ความรู้ในการช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นในฐานะราชการตัวแทนบ้านเมืองได้ ซึ่งวัดที่จะเป็นสำนักเรียนได้ก็จำเป็นต้องมีองค์ความรู้ทั้งในรูปแบบผู้ถ่ายทอด คือ พระภิกษุผู้เป็นครู และตำราเรียนที่ถูกบันทึกไว้ในรูปแบบของคัมภีร์ใบลาน

ดังนั้น จากหลักฐานข้างต้นทั้งด้านสถานที่เก็บคัมภีร์ใบลานและบุคคล ทำให้ทราบว่า วัดดวงดี เป็นสำนักเรียน จึงพบคัมภีร์ใบลานจำนวนมาก ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียน กำหนดขอบเขตการศึกษานันทิกท้ายคัมภีร์ใบลานและประเด็นต่าง ๆ ที่สำรวจพบจากวัดดวงดี อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ เป็นลำดับแรก ส่วนวัดอื่น ๆ จะนำเสนอในบทความต่อไปในอนาคต

การสำรวจคัมภีร์ใบลาน ณ วัดดวงดี พบคัมภีร์ใบลานจำนวน 41 ฉบับ มีความแตกต่างกันด้านเนื้อหาและชั้นของคัมภีร์ ซึ่งพบหลัก ๆ ได้แก่ พระวินัย

¹⁰ คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่ ร่วมกับสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *เจ้าหลวงเชียงใหม่, บรรณาธิการโดย วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่* (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539), 10.

¹¹ Global, “รายพระนาม นาม เหล่าพระประยูรญาติ และเชื้อสายเจ้านายฝ่ายเหนือ,” สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2566, https://www.globalgroup.in.th/encyclopedia_lanna.html.

ปิฎก พระอภิธรรมที่เป็นคัมภีร์ชั้นต้น คัมภีร์สังคหะ และอนุฎีกาพระอภิธรรม นอกจากนั้นก็ยังมี คธาธรรมบท วิสุทธิมรรค สุโพธาลังการจุลฎีกา อยู่ร่วมกัน สิ่งที่น่าสนใจอีกประการ คือ เมื่อแบ่งหมวดหมู่ของคัมภีร์ตามรัชสมัยของกษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ก็จะพบว่า มีคัมภีร์ใบลานที่ถูกสร้างขึ้นในยุคของพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2317-2358) มากเป็นอันดับแรกถึง 8 ฉบับ ส่วนอีก 2 อันดับรองลงมา คือ ยุคของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ. 2416-2440) จำนวน 5 ฉบับ และยุคของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2444-2453) จำนวน 4 ฉบับ

ข้อค้นพบดังกล่าวทำให้เกิดเป็นคำถามว่า ในยุคของพระเจ้ากาวิละ ประวัติศาสตร์กระแสหลักส่วนใหญ่กล่าวว่าเป็นช่วงที่กำลังก่อสร้างเมืองเชียงใหม่ และยังมีการสงครามอยู่ในขณะนั้น เหตุใดจึงพบคัมภีร์ใบลานที่ถูกจารขึ้นในยุคของพระเจ้ากาวิละมากกว่ายุคอื่น และในบันทึกทำยคัมภีร์ใบลานทั้ง 8 ฉบับ ได้แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ เรื่องราว วิถีชีวิต ศรัทธาทางพระพุทธศาสนาของผู้คนเมืองเชียงใหม่ในยุคของพระเจ้ากาวิละอย่างไรบ้าง ในบทความนี้จะได้ศึกษาถึงเหตุการณ์ทางพระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้ากาวิละ ผ่านบันทึกทำยคัมภีร์ใบลานทั้ง 8 ฉบับ ที่ได้ลงสำรวจเป็นหลัก รวมถึงนำเอกสารอื่น ๆ มาประกอบ เพื่อจะได้เห็นภาพของพระพุทธศาสนาในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ในยุคของพระเจ้ากาวิละได้ชัดเจนมากขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่ออ่านและปริวรรตบันทึกทำยคัมภีร์ใบลานที่ได้จากการสำรวจ ณ วัดดวงดี อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่

2.2 เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน ในยุคของพระเจ้ากาวิละที่พบผ่านบันทึกทำยคัมภีร์ใบลานที่ได้จากการสำรวจ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากบันทึกท้ายคัมภีร์ไบลานอักษรธรรมล้านนาระหว่างปี พ.ศ. 2343 -2358 ที่สำรวจพบ ณ วัดดวงดี อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ มาอ่านและปริวรรตเพื่อใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นและวิเคราะห์ เชื่อมโยงเหตุการณ์ที่สัมพันธ์ผ่านตัวบทกับข้อมูลเชิงเอกสารอื่น ๆ (Documentary Research) โดยใช้คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในอาณาจักรล้านนา เอกสารทางประวัติศาสตร์ล้านนา พงศาวดาร คัมภีร์ เป็นเอกสารทุติยภูมิ

4. ผลการวิจัย

4.1 การอ่านและปริวรรตบันทึกท้ายคัมภีร์ไบลานที่ได้จากการสำรวจ ณ วัดดวงดี อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ ผู้วิจัยขอแสดงผลการวิจัย ดังนี้

วัดดวงดีเป็นสำนักพระปริยัติธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ และจากการศึกษาทำให้ทราบว่า วัดดวงดีถูกสร้างขึ้นภายหลังจากพระญาณมังรายโดยเจ้าขุนมูลนาย และภายหลังจากได้มีการสร้างหอไตรเพื่อเป็นที่เก็บรักษาคัมภีร์ไบลานตามที่โครงพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยได้ลงพื้นที่สำรวจในช่วงปี พ.ศ. 2560-2563 พบคัมภีร์ไบลานที่ถูกสร้างขึ้นในยุคของพระเจ้ากาวิละมี 8 ฉบับ แต่ละฉบับมีบันทึกท้ายคัมภีร์ไบลานที่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์ปะปนกัน ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกคัมภีร์ไบลานที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดที่มีความชัดเจนของตัวอักษรมาอ่านและปริวรรต จำนวน 30 หน้าลาน พบว่า มีโครงสร้างของการบันทึกที่เหมือนกันอยู่ 4 ประการ คือ 1) ช่วงเวลาของการจารไบลาน 2) สถานที่จารไบลาน 3) ชื่อผู้มีส่วนร่วมในการสร้างจารไบลาน และ 4) ข้อความปรารถนาของผู้จาร ผู้วิจัยได้ทำการข้อมูลโดยสร้างเป็น QR Code ประกอบด้วยภาพและข้อความที่ปริวรรตแล้ว มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1 และภาพที่ 2

ตารางที่ 1 รายชื่อคัมภีร์ใบลานพระไตรปิฎก ในช่วง จ.ศ. 1162-1177
(พ.ศ. 2343-2358)

รหัส	ปีสร้าง จ.ศ. (พ.ศ.)	ชื่อคัมภีร์
T1 ^{A,B,C,D,E}	T1 ^{A,B} : จ.ศ. 1174 (พ.ศ. 2355) T1 ^{C,D,E} : ไม่ปรากฏปี	สูตรสังคหะ
T2 ^{A,B,C,D,E,F,G,H,I,J}	T2 ^H : จ.ศ. 1167 (พ.ศ. 2348) T2 ^{A,D,F,J,K} : จ.ศ. 1168 (พ.ศ. 2349) T2 ^{C,E,G,I,L} : ไม่ปรากฏปี	ปาราชิก
T3 ^{A,B,C}	T3 ^A : จ.ศ. 1168 (พ.ศ. 2349) T3 ^{B,C} : ไม่ปรากฏปี	ปริวาร
T4 ^{A,B,C}	T4 ^B : จ.ศ. 1174 (พ.ศ. 2355) T4 ^{A,C} : ไม่ปรากฏปี	ปาราชิก
T5 ^{A,B}	T5 ^B : จ.ศ. 1170 (พ.ศ. 2351) T5 ^A : ไม่ปรากฏปี	จุฬณีกา สุโพธาลังการ
T6 ^{A,B}	T6 ^B : จ.ศ. 1169 (พ.ศ. 2350) T6 ^A : จ.ศ. 1162 (พ.ศ. 2343)	อภิธัมมาสังคหะ
T7 ^{A,B,C}	T7 ^A : จ.ศ. 1164 (พ.ศ. 2345) T7 ^{B,C} : ไม่ปรากฏปี	ธัมมปาทคาถา
T8 ^{A,B}	T8 ^A : จ.ศ. 1175 (พ.ศ. 2356) T8 ^B : ไม่ปรากฏปี	อภิธัมมาสังคหะ

หมายเหตุ T = อักษรธรรมล้านนา

1-8 = ลำดับชุดใบลาน

A-J = ลำดับบันทึกท้ายใบลานในแต่ละผูก

รหัส	: T1 ^B
ปีที่สร้าง	: จุลศักราชได้ ๑๑๗๔ สร้างในปีเต้าสัน เดือน ๑๑ ออก ๔ คำพร่ำว่าได้วัน ๓
เวลา	: สำเร็จแล้ว ยามตูดเช้า ฉันทว่างายแล้ว วันนั้นแล
ผู้จาร	: ตัวบาลีสุดตสัคท ผูก ๒ “นันทิยะเขียน”
ผู้ถวาย	: -
สถานที่	: ยามเมื่ออยู่ เวียงสวนดอกขอกได้ วันนั้นแล
คำปรารภ	: -

ภาพที่ 2 ตัวอย่างภาพประกอบ QR Code และข้อความที่ปริวรรตแล้ว

4.2 จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการอ่านและปริวรรตในบันทึก
ท้ายคัมภีร์ไบลานในยุคพระเจ้ากวิละ ที่ได้จากการสำรวจทั้ง 8 ฉบับ พบข้อมูล
ที่เป็นรูปแบบเดียวกัน 4 ประการ คือ 1) ช่วงเวลาการจาร 2) สถานที่จารไบลาน
3) ชื่อผู้มีส่วนร่วมในการสร้างคัมภีร์ไบลาน และ 4) ข้อความปรารภของผู้จาร
ซึ่งข้อมูลดังกล่าวถือเป็นธรรมเนียมการจารคัมภีร์ไบลานที่ผู้ถวายจะระบุข้อมูลที่
เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าไว้ด้านท้ายคัมภีร์ไบลาน ชาวล้านนาเรียกว่า “คำเยาะ”
สามารถเขียนหรือไม่เขียนลงไปก็ได้ ส่วนการจารบันทึกท้ายคัมภีร์ไบลานนั้น
ขึ้นอยู่กับแนวทางการจารของแต่ละบุคคลเพราะไม่มีหลักการที่ตายตัว¹² เมื่อได้
นำข้อมูลทั้ง 4 มาศึกษา วิเคราะห์ ทำให้เห็นภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่
เกี่ยวข้องกันพระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้ากวิละในมิติต่าง ๆ ดังนี้

¹² สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ สิริบุญโญ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร
อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญอักษรธรรมล้านนา และจารเขียนอักษรลงในคัมภีร์
ไบลาน ณ วันอังคารที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2565

1. ช่วงเวลาในการจาร

ช่วงเวลาที่ปรากฏบนบันทึกท้ายใบลานเป็นการระบุชื่อเรียกช่วงเวลาตามธรรมเนียมล้านนาและล้านช้าง มาจากการเลียนเสียงหรือเป็นชื่อของเครื่องให้จังหวะสัญญาณ เช่น “ตุต” หมายถึง หูด หรือเครื่องเป่าให้สัญญาณทำจากเขาสัตว์, “แตร (แถ)” หมายถึง เครื่องเป่าชนิดหนึ่ง, “กลอง (กล่อง)” หมายถึง เครื่องตีประเภทหนึ่ง ในที่นี้คือ กลองยามตีบอกเวลา และ “พาด, พาทย์ (ปาด)” หมายถึง ระนาด หากเป็นพาทย์ค้ำ¹³

บันทึกท้ายคัมภีร์ใบลานที่ได้จากการสำรวจพบช่วงเวลาในการจารที่ถูกกำหนดเป็นชื่อ 6 ช่วง โดยสามารถเปรียบเทียบกับช่วงเวลาปัจจุบันได้ ดังนี้

(1) ยามตุตเช้า	06.00-07.00 น.	พบใน T1 ^{A,B} T7 ^{A,B}
(2) ยามกองงาย	07.30-09.00 น.	พบใน T1 ^C T3 ^C T4 ^B
(3) ยามแตรจักทาใกล้เที่ยง	10.30-12.00 น.	พบใน T2 ^C T6 ^B
(4) ยามตุตซ้าย	12.00-13.30 น.	พบใน T2 ^{G,I} T8 ^A
(5) ยามกองแลง (ยามค้ำ)	13.30-15.00 น.	พบใน T2 ^E
(6) ยามแลงลงหาค้ำ	15.00-16.00 น.	พบใน T5 ^{A,B}

ช่วงเวลาที่พบจากข้อความข้างต้นในการจารคัมภีร์ใบลานจะพบว่า เป็นช่วงที่มีแสงสว่าง โดยช่วงที่พบมากที่สุดในช่วงที่มีแสงสว่าง คือ ตุตเช้า ซึ่งใน T1^B เป็นข้อมูลเดียวที่ทำให้รู้ว่า ผู้จารได้จารตั้งแต่เช้าหลังจากที่ฉันภัตตาหารเช้าแล้วในวันนั้น¹⁴ และช่วงเวลาที่ไม่มีแสงสว่างทั้งวันก็อาจสอดคล้องกับกิจวัตรสงฆ์ด้วยเช่นกัน จึงไม่พบช่วงเวลาการจารใบลานในเวลากลางคืนที่แสงสว่างไม่เพียงพอ

¹³ ชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์, “การบอกเวลาในหนึ่งวันของวัฒนธรรมล้านนาและล้านช้าง,” เฟซบุ๊กสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 14 พฤษภาคม 2563, https://web.facebook.com/346438995404709/photos/a.447404258641515/2991388314243084/?_rdc=1&_rdr.

¹⁴ “สำเร็จแล้ว ยามตุตเช้า ฉันข้าวงายแล้ว วันนั้นแล” (T2^B)

2. สถานที่จาร

เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านสถานที่จารคัมภีร์ไบลานพบว่า มีหลากหลายสถานที่ การระบุชื่อเฉพาะและชื่ออาณาบริเวณ สามารถนำมาเทียบเคียงกับชื่อวัดในปัจจุบันได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 2 ชื่อสถานที่จารคัมภีร์ไบลานที่ปรากฏในบันทึกท้ายคัมภีร์ไบลาน
ยุคพระเจ้ากาวิละที่สำรวจพบ ณ วัดดวงดี

ชื่อสถานที่	ชื่อวัดในปัจจุบัน
เวียงสวนดอกขอกใต้ (T1 ^B)	วัดสวนดอกพระอารามหลวง ¹⁵
สวนดอกไม้ป่าพระหนูน (T1 ^C)	
บุพผาราม (T1 ^E)	
อารามเวียงสวนดอกไม้ตะวันตกแจ้งใต้มหาธาตุเจ้า (T2 ^B)	
บุพผารามเวียงสวนดอกไม้ฝ่ายตะวันตกมหาธาตุหลวง (T2 ^D)	
เวียงสวนดอกไม้ฝ่ายตะวันตกมหาเจดีย์หลวง (T2 ^F)	
บุพผารามเวียงสวนดอกไม้วันตะวันตกแจ้งใต้วัดหลวง (T2 ^I)	
เวียงสวนดอกแก้วทางทาทางบุพผาราม (T7 ^B)	
เวียงสวนดอก (T8 ^A)	

¹⁵ วัดสวนดอก ในอดีตชื่อ “วัดบุพผาราม” สร้างเมื่อ พ.ศ. 1914 เพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระมหาสุมนะ และวัดนี้ยังเป็นพระราชอุทยานของกษัตริย์ล้านนาไทยสมัยแรกเริ่ม ส่วนชื่อวัดที่ใช้เรียกขานกันอย่างมากมายอาจเป็นเพราะเป็นภาษาเรื่องชื่อวัดของชาวบ้านในสมัยนั้น

ตารางที่ 2 ชื่อสถานที่จารคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏในบันทึกท้ายคัมภีร์ใบลาน
ยุคพระเจ้ากาวิละที่สำรวจพบ ณ วัดดวงดี (ต่อ)

ชื่อสถานที่	ชื่อวัดในปัจจุบัน
สถิตอยู่ศรีพระงามหรือวัดพระงาม ¹⁶ (T3 ^B)	วัดพันตอง
อารามศรีขามพู (T4 ^A)	วัดขมพู ¹⁷
ข้มพูใต้แจ่งศรีภูมิ (T4 ^C)	
เชียงใหม่ (T6 ^A)	ยังไม่พบ
ไม่ระบุ จำนวน 18 ใบ	-

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงสถานที่จารคัมภีร์ใบลานที่พบมากที่สุด
ในยุคของพระเจ้ากาวิละ คือ วัดสวนดอกพระอารามหลวง อีกทั้งยังมีชื่อเรียก
มากมายจากความคุ้นเคยของคนในยุคนั้น ซึ่งนำไปสู่การสันนิษฐานในเบื้องต้นว่า
วัดที่พบตามรายชื่อนี้อาจมีส่วนสำคัญกับการจารคัมภีร์ใบลานในยุคของพระเจ้า
กาวิละ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดสวนดอก ที่อดีตเคยเป็นศูนย์กลางการศึกษาด้าน
พระปริยัติธรรมมาก่อน

¹⁶ วัดพันตอง เดิมชื่อว่า “วัดพระงาม” สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2000 ใน
สมัยราชวงศ์มังราย และได้บูรณะขึ้นใหม่สมัยของพระเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่
พระองค์แรกแห่งราชวงศ์ทิพย์จักราธิราช (“วัดพันตอง เชียงใหม่,” *Top Chiangmai*, 30
กรกฎาคม 2559, <https://www.topchiangmai.com/trip/วัดพันตอง-เชียงใหม่/>.)

¹⁷ วัดขมพู เดิมชื่อว่า “วัดใหม่พิมพา” ได้ถูกเปลี่ยนชื่อวัดในสมัยพระเจ้ากาวิละ
บรมราชาธิบดีฯ พระเจ้าประเทศราชแห่งนครเชียงใหม่ที่ 1 อาจเป็นไปได้ว่าในภาษาเหนือ
คำว่า “ขม” จะออกเสียงว่า “ขาม” และ “ข้ม” ดังตัวอย่างใน (T4^{A,C}) (“วัดขมพู ตำบล
ข้างม่อย อำเภอมืองเชียงใหม่,” *at-chiangmai*, สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2566, <https://www.at-chiangmai.com/วัดขมพู-ตำบลข้างม่อย-อำเภอมืองเชียงใหม่/>.)

3. ชื่อผู้มีส่วนร่วมในการสร้างโบลาน¹⁸

บันทึกท้ายคัมภีร์โบลานที่ได้จากการสำรวจพบผู้มีส่วนร่วมในการสร้างคัมภีร์โบลานของกลุ่มบุคคล 2 ประเภท คือ ผู้จารและผู้ถวาย

1) **ผู้จาร** คือ ชื่อผู้ที่มีความรู้ทางด้านอักษร วิธีการจาร และกระบวนการสร้างคัมภีร์โบลาน ปรากฏได้ทั้งชื่อพระภิกษุสามเณร และฆราวาส ในบันทึกท้ายโบลานที่ได้จากการสำรวจนี้มีรูปแบบของการบันทึกชื่อผู้จารที่น่าสนใจอยู่ 2 รูปแบบ คือ

(ก) ระบุชื่อผู้จารโดยตรง เช่น นันธิยะ (T1^B) โวหานครุภัณฑะ (T2^B) คันธะภิกขุ (T2^E) ชิโนภิกขุริชิตตะ (T2^G) อตุลริชิต (T3^B) สามเณร ลิกขิ (T4^A) นนทรสุตสามเณร (T5^A) ช่างแขกเชียงตุง (T6^A) คุณะสามเณรเขียน (T7^B) คุณะภิกขุหนุ่ม (T8^A) เป็นต้น

(ข) ระบุชื่อผู้ที่ต้องการบูชาธรรมหรือยกย่อง แล้วจึงระบุชื่อผู้จาร เช่น ปถมมูลศรัทธาภายในหมายมีปัญญาวัชชिरอารัญญวาสีสมเด็จจราชครูเป็นเกล้าทั้ง เจ้าภิกษุแลสามเณรหลายรูปเป็นศิษย์โยมทุกคน (T2^A) ปถมมูลศรัทธาภายในหมายมีครูบาเจ้าปัญญาวัชชिरะเป็นเกล้าและศิษย์เจ้าทุกคนได้ สามัคคี พร้อมพระภิกษุริ้งจาทานเขียนตัวบาลีปาราชิกกัณฑ์กัณฑ์ไว้ (T2^D) ปถมศรัทธาหมายมีครูบาเจ้าปัญญาวัชชिरะ เป็นเกล้าและศิษย์เจ้าทุกคนได้สมครสามัคคีพร้อมเพียงกันริ้งจาทานเขียน ยังตัวบาลีปาราชิกกัณฑ์กัณฑ์ไว้ (T2^F) ปถมมูลศรัทธาภายในหมายมีปัญญาวัชชिरอารัญญวาสีสมเด็จจราชครูเป็นเกล้าทั้งเจ้าภิกษุและสามเณรหลายรูปเป็นศิษย์ (T2^H) ครูบาเจ้าปัญญาวัชชिरิสสะเจ้าทุกคนพร้อมกันสร้าง ยังตัวบาลีปาราชิกกัณฑ์กัณฑ์ไว้ (T2^I) เป็นต้น

¹⁸ รายชื่อในหัวข้อนี้ เป็นการปริวรรตตามข้อความที่พบคัมภีร์โบลาน จึงอาจมีบางข้อความที่ดูแล้วเป็นบุคคลเดียวกัน แต่ในบันทึกท้ายคัมภีร์โบลานแต่ละฉบับก็เขียนแตกต่างกัน

2) **ผู้ถวาย** คือ ผู้มีศรัทธาถวายคัมภีร์ใบลานที่จารเสร็จแล้วไว้ ณ วัดแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยผู้ถวายมีทั้งพระเถระ เจ้าอาวาส สามเณร และอุบาสก อุบาสิกา โดยจะจารเองหรือเป็นผู้มีปัจจัยสนับสนุนในการจ้างจารให้สำเร็จก็ได้ ในบันทึกทำยคัมภีร์ใบลานที่ได้จากการสำรวจพบเฉพาะชื่อพระภิกษุที่มีสมณศักดิ์สูงและสาธุชนทั่วไปทั้งที่เป็นชื่อเฉพาะและหมู่คณะ เช่น ปถมมูลศรัทธามหาสมเด็จเจ้าเสฐบรรพราชคุณเจ้า¹⁹พร้อมกับด้วยศิษย์โยมทุกคน (T1^E) โยมทุกคนนภายนอกทั้งหลายมี อุบาสิกายายอดพี่น้องลูกหลานทุกคนพร้อมกันสร้าง (T2^H) แสนพิน (T6^A) ปถมมูลศรัทธาภายในมีพระมหาสมเด็จเสฐบรรพราชคุณเจ้าอัครราชครูเจ้าธรรมาวาสีเป็นเคล้าทั้งศิษย์โยมทุกคนนศรัทธาภายนอกมีพ่อออกฟูเป็นเคล้ายังภริยา ลูกหลานทุกผู้ทุกคนพร้อมกันสร้างด้วย หิริธัญญปัจจัย พ่อออกฟูเป็นเคล้าทั้งภริยา (T7^C) ปถมมูลศรัทธาภายในมีพระมหาอัครราชครูเจ้าสิหรามานิธิ (เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์) เป็นเคล้า หนภายนอกพ่อออกฟูเป็นเคล้าแล ภริยาญาติพี่น้องลูกหลาน ทุกผู้ทุกคนพร้อมกันสร้างด้วย หิริธัญญปัจจัย (T8^B) เป็นต้น

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างและถวายคัมภีร์ใบลานที่มีทั้งประเภทบุคคลและหมู่คณะ พบในคัมภีร์ใบลานชุด (T2) ซึ่งมี 2 ประเภทดังกล่าวร่วมอยู่ในชุดนี้ แสดงให้เห็นว่าเป็นชุดคัมภีร์ใบลานที่มีความสำคัญมากที่พุทธบริษัททั้ง 4 ร่วมกันสร้างจารเพื่ออยากได้อานิสงส์ผลบุญจากการสร้างคัมภีร์ใบลานชุดนี้

4. ข้อความปรารภ

ในท้ายบันทึกทำยคัมภีร์ใบลานมีการบันทึกจุดมุ่งหมายของการสร้างถวายคัมภีร์ใบลาน โดยแต่ละข้อความปรารภนั้นขึ้นอยู่กับความปรารถนาของผู้จารหรือผู้ถวายเป็นหลัก สามารถจำแนกข้อความปรารภได้ 3 รูปแบบ คือ เพื่อประโยชน์พระศาสนา เพื่อบูชาธรรมครูบาอาจารย์ และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน

¹⁹ ในคัมภีร์หน้าลานที่ (T1^E) สะกดด้วย ล ซึ่งต่างจากหน้าลานอื่น ๆ ที่ใช้ ร เช่น ในหน้าลานที่ (T7^C) และ หน้าลานที่ (T8^B) จาก QR Code ประกอบด้วย ภาพและข้อความที่ปริวรรตแล้ว.

ในกรณีตนเองได้จารตกล่อนหรือจารตัวอักษรในบางตัวอักษรที่จารผิดอักษรวิธี เพื่อในอนาคตมีผู้มาศึกษาคัมภีร์ใบลานที่ตนจาร และพบว่า มีบางข้อความที่มีอักษรวิธีที่จากตกล่อนไป มีรายละเอียดดังนี้

1) **ประโยชน์ต่อพระศาสนาและอธิษฐานจิต** เช่น “สร้างไว้คำชู พระพุทธศาสนาตราบ 5,000 พระวัสสา เพื่อให้ จิรภูติ แห่งพระปริยัติธรรม และตราบเท่าอายุลาน” ชาวล้านนาไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า พระพุทธศาสนาจะดำรงได้อยู่เพียง 5,000 ปี หลังจากนั้นจะสูญหายไป ในความเชื่อนี้ปรากฏหลักฐานในตำนานมูลศาสนา แต่ไม่แน่ชัดว่า เป็นสิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทำนาย อย่างไรก็ตามก็สันนิษฐานว่า ความเชื่อของชาวล้านนาที่เชื่อมโยงกับเรื่องการอันตรธาน 5 ประการ²⁰ นี้จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งเสริมการกัลปนาในล้านนาไทย สร้างศาสนาสถาน เช่น วัด เจดีย์ และบรมธาตุ ศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น และมีการอุทิศที่ดิน แรงงานคน และสิ่งของต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการบำรุงศาสนาและศาสนวัตถุที่ได้สร้างขึ้น เพื่อให้เป็นถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาสืบจนถึง 5,000 ปี²¹ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าในเรื่องของการดำรงพระพุทธศาสนาและคำสอน เป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องช่วยกันอุปถัมภ์ให้ยั่งยืนต่อไป จะเห็นได้จากบันทึกท้ายคัมภีร์ใบลานที่ได้ยกมาในข้างต้น (T1^{D,E} T2^{A,B,D,F,H,I} T3^B T4^{A,B} T7^{B,C} T8^B)

2) **บุชาธรรมครูบาอาจารย์** เป็นคำที่ผู้จารได้ทำการจารเพื่อแสดงความขอบคุณและเคารพนับถือต่อบุคคลที่สำคัญและมีบุญคุณอย่างมาก เช่น คำชูครูบาอาจารย์ กล่าวคือ ครูบาอาจารย์ผู้สั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ เพราะการศึกษาในสมัยก่อนนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในวัด มีพระภิกษุและเจ้าอาวาสผู้มีภูมิรู้ภูมิธรรมคอยแนะนำให้องค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ให้กับพระภิกษุผู้เข้ามา

²⁰ กรมศิลปากร, *ตำนานมูลศาสนา* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, ม.ป.ป.), 340, 345. <http://164.115.27.97/digital/items/show/15925>.

²¹ ระวีวรรณ ภาคพรต, “การกัลปนา ในล้านนาไทย ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 57.

บวชใหม่ ดังนั้นครูบาอาจารย์เสมือนผู้ให้กำเนิดอีกท่านหนึ่ง (T2^{D,E})

3) **คำถ่อมตน** เป็นสิ่งที่ผู้จารถ่อมตัวว่า ตัวอักษรที่จารไม่งาม หรือเกรงว่าตนเองอาจมีการจารอักษรตกหล่นทำให้ผิดอักษรวิธี ซึ่งเป็นการออกตัวเองเพื่อไม่ให้ถูกว่าในอนาคตภายภาคหน้า ซึ่งการแสดงการถ่อมตัวลักษณะนี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในท้ายใบลานในเขตเชียงใหม่ ถือเป็นวัฒนธรรมล้านนา (T1^{C,D} T2^{C,D,E} T4^C T5^A T8^A)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า จุดมุ่งหมายของการสร้างถวายคัมภีร์ใบลานในยุคของพระเจ้ากาวิละนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ให้ถึง 5,000 ปี ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในเมืองเชียงใหม่ และความเชื่อที่ปรากฏในตำนานมูลศาสนา

5. การอภิปรายผลการวิจัย

การปริวรรตและวิเคราะห์ข้อมูลจากบันทึกท้ายคัมภีร์ใบลานจากการสำรวจ ณ วัดดวงดี ได้บ่งบอกเหตุการณ์ในยุคของพระเจ้ากาวิละที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในบางส่วน ซึ่งการอภิปรายผลการวิจัยจะกล่าวรวมไปถึงประวัติความเป็นมาของพระเจ้ากาวิละในเหตุการณ์ต่าง ๆ ในยุคของพระองค์

5.1 ข้อมูลเบื้องต้นของพระเจ้ากาวิละกับการขึ้นเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่

พระเจ้ากาวิละ แต่เดิมเป็นเจ้าหลวงเมืองลำปาง ช่วยงานราชการกับพระบิดามาตั้งแต่ยังเป็นพระราชโอรส พระเจ้ากาวิละทรงเป็นกษัตริย์นักรบที่ทำสงครามกับพม่าหลายคราว และหันมาสวามิภักดิ์กับสยามตั้งแต่ยุคของพระเจ้ากรุงธนบุรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2317²² และได้รับการสถาปนาให้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่โดยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในปี พ.ศ. 2325

²² สรัสวดี อ๋องสกุล, *กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่* (เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557), 96-97.

จุดสำคัญในยุคของพระเจ้ากาวิละ คือ การรวบรวมพลเมืองเข้ามาฟื้นฟูอาณาจักรล้านนา โดยใช้วิธีการกวาดต้อนนครรัฐนำผู้คนจากเมืองต่าง ๆ เข้ามาไว้ในเมืองเชียงใหม่ ทำให้พลเมืองในเชียงใหม่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังจากที่เมืองเชียงใหม่ร้างไปในระหว่างปี พ.ศ. 2325-2339 จากการยึดครองของพม่า การรวบรวมพลเมืองได้รับการขนานนามว่าเป็น “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” กล่าวคือ การค่อย ๆ เลียบเก็บไพร่ตามเมืองเล็กเมืองน้อยริมแม่น้ำสาละวิน สะสมพลเมืองและสู้รบกับพม่าไปจนถึงราวปี พ.ศ. 2339 ก็สามารถขับไล่พม่าและตั้งเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จหลังจากร้างมากกว่า 20 ปี ในระหว่างปี พ.ศ. 2319-2339

การพัฒนาเมืองเชียงใหม่เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2339 จากในกำแพงเมือง เช่น คูเมือง กำแพงเมือง ประตูเมือง และป้อมปราการ เพื่อป้องกันการรุกรานของพม่า นอกจากนั้น การปฏิสังขรณ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัด ที่อยู่ในกำแพงเมืองก็ได้รับการบูรณะเช่นกัน และสิ่งที่เป็นของสำคัญหรือสถานที่สำคัญนอกกำแพงเมือง เช่น วัด โบสถ์ พระพุทธรูป เจดีย์ พระเจ้ากาวิละก็รับสั่งให้ขนย้ายเข้ามาในกำแพงเมืองเชียงใหม่เพื่อทะนุบำรุงต่อไป²³ และเมื่อเห็นว่า การพัฒนาในกำแพงเมืองเป็นไปได้ด้วยดีและเข้มแข็งในระดับหนึ่งแล้ว จึงได้เริ่มขยายอาณาจักรด้วยการไปตีเมืองใหญ่ ทั้งเชียงตุง เชียงแสน ฯลฯ จนถึงราวปี พ.ศ. 2348 ได้กวาดต้อนนครรัฐนำผู้คนในเมืองอื่นบริเวณตอนบนเข้ามาอยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่ ทั้งนำผู้คนเข้าไปอยู่ในเมืองเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร และเกณฑ์ผู้คนลงไปอยู่ในกรุงเทพ ซึ่งนอกจากจะได้ผู้คนจำนวนมากแล้วยังทำให้พม่าหมดอำนาจในทางตอนเหนือของล้านนาอีกด้วย²⁴

²³ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา* (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2557), 326-327.; สรัสวดี อ๋องสกุล, *กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่*, 102.; อนุวัตร อินทนา, “วัดโบราณกับการจัดการภูมิทัศน์แนวใหม่: กรณีศึกษาวัดดวงดี อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่,” 9-10. อ้างถึง สำนักนายกรัฐมนตรี, *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*, 120.

²⁴ สงวน โชติสุขรัตน์, *คนดีเมืองเหนือ* (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2552), 144-154.

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาดินแดนล้านนาให้เป็นปึกแผ่นตั้งแต่พระเจ้ากาวิละเข้ามาในเมืองเชียงใหม่และขยายดินแดนให้กว้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2339-2348 เป็นไปเพื่อการจัดการพื้นที่ให้เรียบร้อย ทั้งพื้นที่ภายในกำแพงเมืองเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของล้านนา รวมถึงขยายพื้นที่อื่น ๆ ด้วย²⁵ จึงสามารถแบ่งช่วงเวลาของพระเจ้ากาวิละเข้ามาจัดการเมืองเชียงใหม่ได้เป็น 2 ช่วง คือ 1) ช่วงเริ่มต้นพัฒนาเมืองเชียงใหม่และขยายอาณาเขต ระหว่างปี พ.ศ. 2339-2348) และ 2) ช่วงอาณาจักรเป็นปึกแผ่นและมีสงครามน้อยลง ระหว่าง ปี พ.ศ. 2349-2358

5.2 ช่วงเวลาของพระเจ้ากาวิละกับพระพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่

จากงานของ สรัสวดี อ๋องสกุล และอนุวัตร อินทนา พบข้อมูลด้านการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้ากาวิละมักให้ข้อมูลที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ พระเจ้ากาวิละมีบทบาทในฐานะองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่ ทั้งการสร้างฐานพระศิลา อัญเชิญพระธาตุจอมทองมาเมืองเชียงใหม่ บูรณะวัดสำคัญ เช่น วัดพระสิงห์ ส่วนวัดร้างนอกกำแพงเมืองที่ยังไม่มีกำลังปฏิสังขรณ์ก็ใช้วิธีการขนย้ายสิ่งสำคัญ ๆ เข้ามาในกำแพงเมืองแทน นอกจากนี้ยังส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา ฟื้นฟูการจารใบลานด้วยการคัดลอกสิ่งที่มีอยู่เดิมที่เคยชำรุดให้เป็นของใหม่ แต่ก็ไม่อาจรู้แน่ชัดว่ามีจุดเริ่มต้นที่ปีใด

แต่หากพิจารณาจากข้อมูลด้านการขยายอาณาจักรข้างต้นอาจสันนิษฐานในเบื้องต้นได้ว่า การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่ตั้งย้ายไพร่พลมายังเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2339 เป็นต้นมา และการทะนุบำรุงได้แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ 1) ระหว่างปี พ.ศ. 2339-2348 น่าจะมีการทะนุบำรุงศาสนสถาน ถาวรวัตถุ ตั้งแต่เข้ามาอยู่ในเมือง และ 2) ระหว่างปี พ.ศ. 2349-2358 น่าจะมีการจารคัมภีร์ใบลาน โดยสันนิษฐานจากปีในการสร้างจากบันทึกท้ายคัมภีร์ใบลานที่ได้

²⁵ สาราญ ผลดี, “หัวเมืองฝ่ายเหนือกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช,” *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*, ปีที่ 2, ฉบับที่ 2, (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562): 16.

จากการสำรวจว่า พบตั้งแต่ พ.ศ. 2343-2358 ซึ่งสอดคล้องกับช่วงอาณาจักรล้านนาเป็นปีกแผ่นและมีสงครามน้อยลง

5.3 กระบวนการจารคัมภีร์ใบลานในยุคของพระเจ้ากาวิละ

คัมภีร์ใบลานและธรรมเนียมการจารคัมภีร์ใบลานมีมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธศาสนาประดิษฐาน ณ ดินแดนล้านนา ตั้งแต่ยุคของการตั้งนิคายนครวาสิ (นิกายท้องถิ่นดั้งเดิม) นิกายบุพพารามวาสิ (นิกายสิงหลเก่าจากฝั่งมอญหรือนิกายวัดสวนดอก) และนิกายอรัญญวาสิ (นิกายสิงหลใหม่จากลังกาโดยตรงหรือนิกายวัดป่าแดง)²⁶ ทั้ง 3 ยุคจัดว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาในล้านนา ล้วนพบการจารคัมภีร์ใบลานผ่านเอกสารโบราณ เช่น ในคัมภีร์สังคีตยวงส์ ที่กล่าวถึงการชำระอักษรพระไตรปิฎกในมหาโพธารามในยุคพระเจ้าสิริธรรมจักรวรรดิ ดิลกราชาธิราช (ดีโลกราช) ช่วง พ.ศ. 2026²⁷ และธรรมเนียมนี้เป็นอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาสิงหลทั้งสิ้น การจารคัมภีร์ใบลานที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องในอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรรอบข้าง แม้ช่วงเวลาหนึ่งราว 200 ปี จะถูกปกครองโดยพม่าแต่ก็แทบไม่มีความกระทบกระเทือนกับวงการพระพุทธศาสนา เนื่องจากพม่าก็นับถือพระพุทธศาสนาในลักษณะเดียวกับล้านนา และมีความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 17²⁸ และด้วยอดีตของพระเจ้ากาวิละที่เป็นเจ้าหลวงเมืองลำปางที่ตกอยู่ในการปกครองของพม่าเป็นไปได้อย่างสูงว่า พระองค์ต้องรู้จักคัมภีร์ใบลานและธรรมเนียมการจาร รวมทั้งความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อการปกครอง

²⁶ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ สุชาติดา ศรีเศรษฐวรกุล, “การสืบทอดพระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมในประเทศไทยและกัมพูชา, *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 5, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 8), (มกราคม-มิถุนายน 2562): 89-91.

²⁷ พระยาปริยัติธรรมธารา (แพ ตาลลักษมณ), *สังคีตยวงส์* (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2521), 407-408.

²⁸ ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว, *200 ปี พม่าในล้านนา* (กรุงเทพมหานคร: TEN MAY PRODUCTION, 2545), 126.

ในงานวิจัยของดิเรก อินจันทร์ เรื่อง “แนวคิดและกระบวนการสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกในล้านนาและรัฐฉาน” มีการกล่าวถึง ครุบาทัญจนอรัญญาวาสีมหาเถร (เกิดตั้งแต่ พ.ศ. 2332-2421) พระเถระชาวเมืองแพร่ผู้อยู่คาบเกี่ยวระหว่างยุคพระเจ้ากาวิละ พระยาธรรมลังกา และพระยาคำพั่น ได้เดินทางไปทำโครงการจัดสร้างและรวบรวมคัมภีร์ใบลานในเมืองเชียงใหม่และได้พบกับพระภิกษุหลายรูป เช่น พระครูบาวชิรปัญญา วัดสวนดอก และครูบาจันทร์ังสี วัดพระสิงห์ เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์และขอความร่วมมือในการสร้างคัมภีร์ใบลานซึ่งได้รับความอนุเคราะห์และสนับสนุนจากทั้งฝ่ายพระภิกษุผู้เป็นราชครูและเจ้าเมืองเชียงใหม่ (ในเวลานั้น คือ พระยาคำพั่น) ในการดำเนินงานของโครงการด้านต่าง ๆ ทั้งที่פקจำพรรษา สมาชิกในโครงการเพื่อร่วมจัดทำคัมภีร์ใบลาน และงบประมาณสนับสนุน²⁹ และยังพบบันทึกว่า พระราชครูที่เมืองเชียงใหม่ยังไม่วางการจารหรือคัดลอกคัมภีร์เสียทีเดียว³⁰ จึงพอจะใช้เพื่อการอนุมานได้ว่า การจารหรือคัดลอกใบลานก่อนหน้าทั้งยุคพระเจ้ากาวิละและพระยาธรรมลังกา ยังมีสืบต่อกันอยู่เนื่อง ๆ และในงานวิจัยชิ้นนี้ยังทำให้เห็นถึงการทำงานเป็นคณะทำงานโดยจะมีทั้งผู้นำ คือ ฝ่ายพระภิกษุที่เป็นหัวหน้าโครงการ และคณะทำงานทั้งพระภิกษุ สามเณร รวมไปถึงข้าราชการและศรัทธาสาธุชนทั่วไป ซึ่งจะสอดคล้องกับข้อความที่พบในบันทึกท้ายใบลานยุคพระเจ้ากาวิละที่ได้จากการสำรวจ ณ วัดดวงดี เช่น ปถมมูลศรัทธาภายในหมายมีครูบาเจ้าปัญญาวัชชีระเป็นเศล้าและศิษย์ทุกคนได้ สามัคคี พร้อมพระภิกษุริ้งจาทานเขียน (T2^D), ปถมมูลศรัทธา

²⁹ ดิเรก อินจันทร์, “แนวคิดและกระบวนการสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกในล้านนาและรัฐฉาน,” (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2560), 50-51.

³⁰ “...เมินมาหลายเช่นท้าว บ้านเมืองก็หากเยือกย้าว เป็นวิปลีปลิ้นแผ่ไปมา ยังรู้ข่าวว่าพระญาแก้ว เอาไปไว้ยังถ้ำพุชะตะ ทางราชครูเจ้าท่านก็บ่วางเสียยังเพียร แห่งพระมหาเถรเจ้าแม่ดีหลี ข้าก็จักอนุโมทนา 2 เราก็ค่อยพากันขวกเขี่ยตากไป ตนทรงวินัยก็มีหลายอยู่ หลอนซ่อนไว้ยังเง้อมถ้ำแลหินผา หลังกุดออกมาสักที บุญเรามีจักคือคอยควีออกมาหา...” (ดิเรก อินจันทร์, ตำนานครุบาทัญจนอรัญญาวาสีมหาเถรสร้างคัมภีร์ธรรม (เชียงใหม่: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), 24.)

ภายในหมามี**ปัญญาวัชชีรารัณญาวาสีสมเด็จจราชครู**เป็นเคล้าทั้งเจ้าภิกษุและสามเณรหลายรูปเป็นศิษย์ (T2^H), **ครูบาเจ้าปัญญาวัชชีรสิสสะเจ้า**ทุกคนพร้อมกันสร้าง ยังตัวบาติปาราชิกกัณฑ์กัณฑ์นี้ (T2^I)

จะเห็นว่า ในบันทึกท้ายคัมภีร์โบลานปรากฏชื่อ ครูบาเจ้าปัญญาวัชชีระ ผู้ได้รับการแต่งตั้งในพิธีสังฆราชาภิเษกโดยพระเจ้ากาวิละให้ขึ้นเป็น พระมหา**ราชครู**³¹ เป็นผู้นำในการจารคัมภีร์โบลาน และมีศิษยานุศิษย์เป็นพระภิกษุและสามเณรร่วมจารถวายเป็นทาน จึงสามารถอนุมานได้ว่า หากพบข้อความในลักษณะข้างต้น (แบบ (ข) ใน ข้อ 3 ชื่อผู้มีส่วนร่วมในการสร้างโบลาน) อาจกล่าวได้ว่า ชื่อบุคคลที่ใช้บูชาธรรมจะเป็นชื่อพระภิกษุผู้เป็นหัวหน้าโครงการ ส่วนด้านหลังคำเชื่อม เช่น เป็นเคล้า จะหมายถึงผู้ที่ร่วมจารหรือคัดลอกคัมภีร์โบลาน

มาถึงจุดนี้ มีประเด็นน่าสนใจอย่างหนึ่ง คือ บันทึกท้ายคัมภีร์โบลานระบุถึง ครูบาเจ้าปัญญาวัชชีระ และคณะต่าง ๆ (T2^{D.H.I}) มีชื่อสถานที่ปรากฏเป็นวัดสวนดอกเป็นส่วนใหญ่ (T2^{B.D.F.I}) เมื่อสืบค้นข้อมูลในยุคนั้นก่อนที่พระเจ้ากาวิละจะเข้ามาปกครองเมืองเชียงใหม่ก็ทำให้ทราบว่า ในช่วงที่พม่ามีอำนาจปกครองเมืองเชียงใหม่อยู่ บ้านเมืองไม่สงบสุขและยังมีสงครามอยู่ จึงทำให้ในระหว่าง พ.ศ. 2319-2339 เมืองเชียงใหม่เป็นเสมือนเมืองร้างไประยะหนึ่ง พระภิกษุที่อาศัยอยู่ในเมืองก็เห็นว่าพระธรรมเหลือน้อย มีจิตกรด้อยศรัทธา จึงได้เลือกรวบรวมพระธรรมทั้งที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์หรือสมบูรณ์กึ่งหนึ่ง แล้วนำไปเก็บไว้ยังสำนักของตน³² ซึ่งคำว่า “สำนักของตน” นี้ สันนิษฐานว่า วัดสวนดอกก็อาจเป็นวัดหนึ่งในบรรดาวัดที่เปิดเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมในอดีต ดังนั้น การที่พบชื่อผู้มีส่วนร่วมในการจารเป็นพระภิกษุหรือคณะทำงานจากวัดอื่น และระบุสถานที่จารว่าเป็น วัดสวนดอก ก็เป็นไปได้ที่ผู้จารจะต้องเดินทางไปยังวัดที่เป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมและคัดลอกคัมภีร์โบลานแล้วนำกลับมายังวัดของตน ซึ่งนั่นก็จะสอดคล้องกับช่วงเวลาปรากฏในบันทึกท้ายคัมภีร์โบลานที่

³¹ สงวน โชติสุขรัตน์, *วีรกรรมของพระเจ้ากาวิละ* (เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, 2502), 51.

³² พระยาปริยัติธรรมธारा (แพ ตาลลักษณณ), *สังคีตยวงศ์*, 412-413.

พบว่า ส่วนมากจะจารคัมภีร์ใบลานในช่วงเวลาที่มีแสงสว่าง

ดังนั้น การจารคัมภีร์ใบลานในยุคของพระเจ้ากาวิละจึงอาจมีรูปแบบการทำงาน คือ 1) มีพระภิกษุผู้เป็นหัวหน้าโครงการซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระภิกษุผู้มีสมณศักดิ์ เป็นที่ศรัทธาของมหาชน มาเป็นผู้นำในการจัดทำ 2) คณะทำงานในการจารหรือคัดลอกคัมภีร์ใบลาน เป็นพระภิกษุสามเณร หรืออาจเป็นสาธุชนที่มีความรู้ในการจารคัมภีร์ใบลาน และ 3) มีผู้สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการ โดยคณะทำงานจะเดินทางไปยังวัดที่เป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อจารคัมภีร์ใบลาน

5.4 ศรัทธาในการจารคัมภีร์พระพุทธศาสนาของชาวล้านนาระหว่างสามัญชนและชนชั้นปกครอง

การสร้างบุญกุศลของพุทธศาสนิกชนในล้านนาอย่างหนึ่ง คือ การจารคัมภีร์ใบลาน สร้างพระไตรปิฎก ธรรมเนียมนี้เกิดขึ้นด้วยอิทธิพลจากวรรณกรรมพระพุทธศาสนาบาลีหลาย ๆ เรื่อง ที่ชัดเจนที่สุด คือ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องปัญญาสชาดก โบราณกบิลราชชาดก ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการสร้างพระไตรปิฎกไว้ในพระพุทธศาสนาอันจะนับจะประมาณไม่ได้ จะได้เป็นบรมจักรพรรดิ เจ้าประเทศราช เสวยแต่ความสุขสิ้นกาลนานทั้งมนุษย์โลกและสวรรค์โลก และเมื่อมาบังเกิดใหม่ก็จะเป็นคนบริบูรณ์มั่งมีโภคทรัพย์ ไม่เกิดในชาติที่ต่ำ ไม่ขัดสน ไม่เป็นคนกำพร้า รักษาศีล 5 ได้เป็นอย่างดี³³ วรรณกรรมดังกล่าวสันนิษฐานกันว่า รจนาโดยพระภิกษุชาวเชียงใหม่ในราวปี พ.ศ. 2000-2200 เป็นภาษาบาลี³⁴ หรือแม้กระทั่งคัมภีร์ศาสนวงศ์ที่รจนาโดยพระภิกษุพม่า

³³ ศึกษาเพิ่มเติมได้ที่ กรมศิลปากร, *ปัญญาสชาดก ภาคที่ 7* (พระนคร: โรงพิมพ์สำเร็จกิจ, 2501), 34-50.

³⁴ พระอธิการฤทธิญา สุทธิญาณ (เรื่องศิลป์), ศิริโรจน์ นามเสนา และพระศรีสุทธิพงศ์ (สมส่วน ปฎิภาณ), “ศึกษาอิทธิพลของปัญญาสชาดกที่มีต่อสังคมไทย,” *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, ปีที่ 8, ฉบับที่ 1, (มกราคม-เมษายน 2563): 458.

ชื่อ ปัญญาสามี ในปี พ.ศ. 2405 ระบุไว้ในช่วงสุดท้ายว่า “อักษรตัวหนึ่ง เท่ากับ พระพุทธรูปองค์หนึ่ง เพราะฉะนั้น คนที่เป็นบัณฑิตควรเขียนพระไตรปิฎกเถิด - อกฺขรา เอกิ เอกญจ พุทฺธรูป สมํ สียาฯ ตสฺมา หิ ปณฺฑิตโต โปโส ลิกฺขเยยฺย ปิฎกตฺตยํ”³⁵

ตัวอย่าง วรรณกรรมที่แสดงถึงอานิสงส์ มุมมองของการเป็นคนดี รู้เรื่อง บุญ-บาป โลกนี้-โลกหน้าในพระพุทธศาสนาได้สร้างอิทธิพลทางความเชื่อให้กับพุทธศาสนิกชน และเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่ธรรมเนียมการสร้างพระไตรปิฎกในสมัยนั้น คือ จัดทำเป็นคัมภีร์ไบเบิล โดยเฉพาอย่างยิ่งเมื่อเชื่อมโยงกับความเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ได้รับสมญาว่า เป็นสายดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา ก็ยิ่งทำให้ปักใจมั่นด้วยศรัทธาว่า อานิสงส์ที่มาจากวรรณกรรมพระพุทธศาสนาภาษาบาลีมีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นของแท้ตั้งแต่มาตุภูมิเดิม

ธรรมเนียมการจารคัมภีร์ไบเบิลเพื่อสร้างกุศลให้กับตนเองและสร้างอนาคตเพื่อให้ภพชาติต่อไปของตนเองมีสมบัติ 4 ที่บริบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงจุดสูงสุดของชีวิต ตั้งอยู่ภายใต้ความเชื่อเรื่อง “บุญ-บาป” จากคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปยังทุกกลุ่มชนชั้น ตั้งแต่สามัญชนจนถึงกษัตริย์ผู้ปกครองเมือง แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มสามัญชนและชนชั้นปกครองก็มีแนวคิดในการสร้างบุญกิริยาด้วยคัมภีร์พระไตรปิฎกที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน

กลุ่มสามัญชน พบความปรารถนาจากการจารหรือคัดลอกคัมภีร์ไบเบิลไม่ก็รูปแบบ หากใช้กรณีศึกษาจากบันทึกท้ายคัมภีร์ไบเบิลที่ได้จากการสำรวจพบเพียง 2 ความปรารถนา คือ

1) ให้เกิดประโยชน์ต่อพระศาสนา เช่น สร้างให้คำบูชาศาสนาพระ 5,000 ปี (T1^{D,E}) คำบูชาพุทธศาสนาตราบ 5,000 พระวัสสา เพื่อจิรัฎฐิแห่งพระปริยัติธรรม (T2^{A,H}) สร้างไว้คำบูชาศาสนาเป็นเจ้าตราบเท่าอายุลาน (T2^B) คำบูชาพระศาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อเท่าอายุลาน (T2^D) คำบูชาศาสนาพระพุทธเจ้า (T2^F) คำบูชา

³⁵ พระปัญญาสามี, *ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์ศาสนา*, แปลโดย แสง มนวิฑูร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506), ไทย-246, บาลี-192.

พระสัมมาสัมพุทธ 5,000 พระวัสสา (T2¹) ไวัช-ภูชะ-กะ สาสสนาพระโคตมเจ้า
 ทราบ 5000 (T4^A) ไวัค้ำชูศาสนาขอหื้อข้า ได้ถึงสุขสามประการมีนิพพานเป็น
 ยอดแต่ (T4^B) ไวัค้ำชูศาสนาพระโคตมเจ้าตลาบเท่า 5,000 วัสสาตามอายุลาน
 (T7^C T8^B) และ

2) อธิษฐานจิต เช่น ปรรณนาแห่งกระหมทั้งหลายมีด้วยประการฉันใด
 ของจ้งสัมฤทธิ์แก่กระหมทั้งหลายฉันนั้นเกิด (T2^A) ขอเป็นปัจจัยแก้วปฏิเวชะ
 ปัจจัย แม้นค้ำค้ำค้ำปรรณนามิได้ประการฉันใดจ้งสัมฤทธิ์แต่เกิด พอให้แล้ว
 บุพพะเจตนาแห่งครุบาเจ้า (T2^D) ขอจ้งเป็นปัจจัยแกเมืองฟ้าแลนิพพาน (T2^F)
 ด้วยเดชกุศลเจตนาเกิดแต่ธรรมที่ได้จารเขียน ขอจ้งเป็นไปหื้อพ้นไ้รอดจอตถึง
 นิพพาน (T4^A)

แต่สำหรับกษัตริย์และชนชั้นปกครองที่เคยบวชเรียน มีความรู้ทาง
 พระพุทธศาสนา รู้เรื่อง บุญ-บาป ก็จะทราบความเป็นมาเป็นไปของการเกิด การ
 ได้อัตภาพมนุษย์ กฎแห่งกรรม วัฏสงสาร ฯลฯ จะมีอีกแนวคิดที่จำลองมาซ้อน
 ทับอยู่ คือ แนวคิดคติของผู้มีบุญบารมีสูงสุดในอาณาจักร โดยอาศัยวรรณกรรม
 จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ชาดก มาเทียบเคียงกับความเป็นกษัตริย์หรือ
 ผู้ปกครองว่า ตนเป็นผู้สั่งสมบุญบารมีมามากกว่าจึงสามารถปฏิบัติหลายสิ่งอย่าง
 ได้ดีกว่าสามัญชน และด้วยความที่ไม่อยากตกต่ำลงไปอีก จึงทำให้ผู้ที่อยู่ในชนชั้น
 ที่สูงกว่าสามัญชนต้องแข่งการสร้างบุญบารมีให้มากกว่า ทั้งนี้นอกจากจะเป็นไป
 เพื่อการสร้างบุญอันเป็นวัตถุประสงค์หลักแล้ว ก็ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สะท้อน
 ถึงความมีอำนาจและบารมีที่มากกว่านั่นเอง ซึ่งแนวคิดนี้มีอิทธิพลมาตั้งแต่สมัย
 พระยาเกอิณาและส่งต่อมาถึงยุคเจ้าเจ็ดตนด้วยเช่นกัน³⁶

ดังนั้น พระพุทธศาสนาที่แต่เดิมเป็นเพียงสิ่งค้าชูจิตใจ การสั่งสอนศีลธรรม
 ให้รู้จักการทำดี ละชั่ว ทำใจให้ผ่องใสด้วยการสร้างบุญบารมี จึงได้มีบทบาท
 สำคัญต่อการปกครองบ้านเมืองด้วยการนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางอำนาจอ่อน
 (Soft Power) ที่ทรงอิทธิพล ให้กับกลุ่มชนชั้นปกครองโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ

³⁶ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, 186-187.

กษัตริย์ เพื่อสร้างภาพลักษณ์แห่งความเป็นธรรมราชา ศาสนูปถัมภก โดยจะให้ความสำคัญกับการอุปถัมภ์ สนับสนุนสถาบันสงฆ์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งศาสนสถานและศาสนธรรม³⁷

ตัวอย่างในยุคของพระเจ้ากาวิละที่เห็นว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทต่อการสร้างภาพลักษณ์ให้กับพระเจ้ากาวิละเป็นอย่างดี คือ หลังยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บซ้าใส่เมือง เนื่องจากพระเจ้ากาวิละได้กวาดต้อนนครรัฐผู้คนจากหลายดินแดนเข้ามายังเมืองเชียงใหม่ มีทั้งเต็มใจและถูกกวาดต้อนเข้ามา ดังนั้น ศูนย์รวมจิตใจในเมืองใหม่อาจยังไม่ใช่ที่พระเจ้ากาวิละเสียทีเดียว แต่เนื่องด้วยผู้คนเหล่านี้ นับถือพระพุทธศาสนา นับถือพระภิกษุเป็นสรณะทางใจ การใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความศรัทธาให้กับพระเจ้ากาวิละจึงเป็นอีกหนึ่งหนทางที่ช่วยให้ผู้คนในเมืองเชียงใหม่ได้มีศูนย์รวมจิตใจต่อตนเอง และสร้างภาพลักษณ์ของกษัตริย์องค์ใหม่ให้เป็นธรรมราชา ผู้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาทั้งศาสนสถาน ด้วยการปฏิสังขรวัดร้าง และศาสนธรรมด้วยการส่งเสริมการศึกษาพระภิกษุสามเณร และการจารคัมภีร์ไบลาน ซึ่งการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาทั้ง 2 ทางนี้ ย่อมต้องใช้กำลังคนมาบูรณะปฏิสังขร ซึ่งเป็นการดีที่สถาบันสงฆ์จะได้สร้างวาทกรรมความเป็นธรรมราชา ศาสนูปถัมภก ให้กับพระเจ้ากาวิละในทางที่ดีแก่ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาให้เคารพ และศรัทธาพระเจ้ากาวิละมากขึ้นเช่นกัน

ศรัทธาในการจารคัมภีร์พระพุทธศาสนาของชาวล้านนาระหว่างสามัญชนและชนชั้นปกครองจึงมีวัตถุประสงค์ที่ทั้งเหมือนกันและแตกต่างกันในคราวเดียวกัน ทั้งเป็นไปเพื่อให้เกิดบุญกุศลตามคำสอนที่สืบทอดผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันชนชั้นปกครองจะใช้เป็นอีกหนทางหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ให้ตนเองเป็นผู้ฝึกฝนในธรรมโดยแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีความรู้เป็นที่ศรัทธาของมหาชนให้ได้รับสมณศักดิ์ และให้พระภิกษุเป็นหัวหน้าโครงการในการจารหรือคัดลอกคัมภีร์ไบลาน เพื่อสร้างบุญตามธรรมเนียมและสร้างศรัทธาแก่มหาชนในฐานะธรรมราชาแห่งเมืองเชียงใหม่ผ่านคำบอกเล่าของพระภิกษุ

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 127-130.

ที่ได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์ และอีกประการหนึ่ง อาจเป็นไปได้ว่าการคัดลอกคัมภีร์ใบลานนั้นส่งผลมาถึงปัจจุบันที่เปลี่ยนมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เป็นประเพณีทำบุญกับพระธรรม เรียกว่าการทานธัมม์ ซึ่งอาจทำได้ด้วยการคัดลอกวรรณกรรมด้วยตนเอง การจ้างคนคัดลอก หรือแม้แต่การออกเงินซื้อใบลานหรือเชือกผูกใบลานก็ได้ เชื่อว่าการทำบุญด้วยวิธีนี้ได้านิสงส์มาก³⁸

6. บทสรุป

การสำรวจคัมภีร์ใบลาน ณ วัดดวงดี อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2560-2563 ของโครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย พบคัมภีร์ใบลานที่สร้างขึ้นในยุคของพระเจ้ากาวิละจำนวน 8 ฉบับ ที่สร้างขึ้นในระหว่าง พ.ศ. 2343-2358 เมื่อได้ปริวรรตและศึกษาทำให้พบข้อมูลในเบื้องต้นดังนี้ 1) ช่วงเวลาของการจาร ที่จะจารในช่วงเวลาที่มีแสงเพียงพอ คือ 06.00-16.00 น. เป็นช่วงเวลาจารหรือคัดลอกคัมภีร์ใบลานที่เหมาะสม 2) สถานที่จารใบลาน ส่วนใหญ่พบชื่อสถานที่ที่เป็นวัดสำคัญทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมในอดีต เช่น วัดสวนดอก วัดชมพู วัดพันตอง 3) ชื่อผู้มีส่วนร่วมในการสร้างจารใบลาน พบว่ามีทั้งการระบุชื่อผู้จารโดยตรง และการยกย่องผู้ที่ต้องการจะบูชาธรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุผู้เป็นหัวหน้าโครงการ และ 4) ข้อความปรารถนาของผู้จารที่ต้องการให้คัมภีร์ใบลานที่ตนจารนั้นเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา อธิษฐานจิตให้พระพุทธศาสนายืนยงและความปรารถนาส่วนตัว การบูชาธรรมครูบาอาจารย์ นอกจากนั้นยังแสดงความถ่อมตนด้วยการบอกถึงความไม่งามของตัวอักษรที่ตนจารอีกด้วย

³⁸ จตุพร เพชรบุญ, “ความเชื่อและบทบาทของประเพณีทานธัมม์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), 1. อ้างถึง ศิราพร ณ ถลาง, *ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแว่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน*, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2545), 129.

ข้อมูลเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา และธรรมเนียมการจารคัมภีร์ใบลานในยุคของพระเจ้ากาวิละได้ว่า ได้เริ่มพัฒนา ศาสนสถานตั้งแต่ช่วงแรกของการเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ ราว พ.ศ. 2339-2348 และหลังจากที่บ้านเมืองสงบมากขึ้น ในราวปี พ.ศ. 2343 ก็เริ่มบำรุงศาสนธรรม จึงทำให้เอื้อต่อการจารหรือคัดลอกคัมภีร์ใบลาน โดยการจารคัมภีร์ใบลานจะอาศัย คณะทำงานมี พระภิกษุผู้เป็นหัวหน้าโครงการที่มีความรู้และเป็นที่น่าเลื่อมใส ศรัทธาของมหาชน อภิเชกข์ขึ้นให้ได้รับสมณศักดิ์และดำเนินโครงการ ดังกรณี ของการอภิเชกพระครูบาเจ้าปัญญาวัชรให้เป็นพระมหาราชครูเพื่อไปเป็นผู้นำ โครงการในการสร้างคัมภีร์ใบลาน ซึ่งการทะนุบำรุงศาสนาด้วยการจารคัมภีร์ใบลาน ถือเป็นปฏิบัติบุญกุศริยาอย่างหนึ่งของชาวล้านนาทั้งสามัญชนและชนชั้นปกครอง ที่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา เช่น ปัญญาสชาดก ศาสนวงศ์ ส่งผลให้เกิดความเชื่อกับผู้คนในบ้านเมืองได้เห็นถึง อานิสงส์ของบุญด้านการสร้างพระไตรปิฎก จึงทำให้สามัญชนฝึกฝไ้ในบุญ ซึ่ง นัยหนึ่งนั้นก็เป็นหนทางในการรวมใจสามัญชนจากต่างถิ่นต่างแดนที่ได้มาจากการเก็บฝักใส่ช้ำ เก็บช้ำใส่เมืองให้ศรัทธาในตัวของพระเจ้ากาวิละมากขึ้นภายใต้ ภาพลักษณ์ธรรมราชาที่ฝักฝไ้พระพุทธศาสนา อีกนัยหนึ่งในส่วนชนชั้นปกครอง ก็ได้อาศัยบุญกุศริยาให้เป็นทางมาแห่งอำนาจในการปกครองและสร้างภาพลักษณ์ ของการเป็นคนดีในศาสนา และเป็นไปได้ว่าจากการคัดลอกคัมภีร์ใบลานใน สมัยของพระเจ้ากาวิละทำให้เกิดเป็นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า การทานธัมม์ ด้วยการคัดลอกวรรณกรรมด้วยตนเอง การจ้างคนคัดลอก และ มาถวายในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดอานิสงส์แก่ผู้ถวาย

อย่างไรก็ดี การศึกษาบันทึกท้ายคัมภีร์ใบลานจากบทความนี้เป็นเพียง ส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการศึกษาจากหลักฐานในยุคเดียวกัน ในต่างที่ต่างแห่งเพิ่มเติมหรือหลักฐานอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับในยุคของพระเจ้า กาวิละ เพื่อให้เห็นภาพในอดีตของการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการจาร หรือคัดลอกคัมภีร์ใบลานในยุคของพระเจ้ากาวิละเพิ่มขึ้นอีก

บรรณานุกรม

1. หนังสือ

กรมศิลปากร. *ตำนานมรดกศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, ม.ป.ป..
_____. *ปัญญาสชาดก ภาคที่ 7*. พระนคร: โรงพิมพ์สำเร็จกิจ, 2501.

<http://164.115.27.97/digital/items/show/15925>.

คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่ ร่วมกันสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. *เจ้าหลวงเชียงใหม่*. บรรณาธิการโดย วงศ์ศักดิ์ ณ
เชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง
จำกัด (มหาชน), 2539.

ดิเรก อินจันทร์. *ตำนานครุฑบาภิญจนอรัญญาวาสีมหาเถรสร้างคัมภีร์ธรรม*.
เชียงใหม่: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.

พระปัญญาสาμί. *ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา*. แปลโดย แสง มนวิฑูร. กรุงเทพ
มหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.

พระยาประชาภิจักรจักร. *พงศาวดารโยนก*. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2516.

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณณ). *สังคีตยวงส์*. กรุงเทพมหานคร: กรม
ศิลปากร, 2521.

ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว. *200 ปี พม่าในล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: TEN MAY
PRODUCTION, 2545.

สงวน โชติสุขรัตน์. *คนดีเมืองเหนือ*. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2552.

_____. *วีรกรรมของพระเจ้ากาวิละ*. เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, 2502.

สร้อยดี อ่องสกุล. *กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557.

_____. *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง, 2557.

2. บทความ

บรรเจิด ขวลิตรเรื่องฤทธิ์. “การใช้รถรถถาวินิจฉัยศัพทตั้งเดิม: กรณีศึกษาคัมภีร์ที่มณิกาย.” *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 6, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 10), (มกราคม-มิถุนายน 2563): 115-157.

พระอธิการกฤษณา สุทธิญาโณ (เรื่องศิลป์), ศิริโรจน์ นามเสนา และพระศรีสุทธิพงษ์ (สมส่วน ปฏิภาโณ). “ศึกษาอิทธิพลของปัญญาสชาดกที่มีต่อสังคมไทย.” *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, ปีที่ 8, ฉบับที่ 1, (มกราคม-เมษายน 2563): 455-464.

สุชาดา ศรีเศรษฐวรกุล. “การสืบทอดพระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมในประเทศไทยและกัมพูชา.” *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 5, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 8), (มกราคม-มิถุนายน 2562): 74-113.

_____. “การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎก ใบลานอักษรขอมคัมภีร์มัชฌิมนิกาย ที่พบในประเทศไทยและกัมพูชา.” *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 7, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 12), (มกราคม-มิถุนายน 2564): 65-99.

สำราญ ผลดี. “หัวเมืองฝ่ายเหนือกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.” *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*, ปีที่ 2, ฉบับที่ 2, (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562): 14-27.

3. วิทยานิพนธ์

จตุพร เพชรบุญ. “ความเชื่อและบทบาทของประเพณีทานธัมม์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ตำบลเวียงปางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.

ดิเรก อินจันทร์. “แนวคิดและกระบวนการสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกในล้านนาและรัฐฉาน.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2560.

ระวีวรรณ ภาคพรต. “การกัลปนา ในลานนาไทย ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

อนุวัตร อินทนา. “วัดโบราณกับการจัดการภูมิทัศน์แนวใหม่: กรณีศึกษาวัดดวงดี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.” คั่นคว้าวีสระ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

4. ข้อมูลจากเว็บไซต์

ชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์. “การบอกเวลาในหนึ่งวันของวัฒนธรรมล้านนาและล้านช้าง.” เฟซบุ๊กสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 14 พฤษภาคม 2563. https://web.facebook.com/346438995404709/photos/a.447404258641515/2991388314243084/?_rdc=1&_rdr.

ตุลาภรณ์ แสนปรน. “มิติวัฒนธรรมจากข้อความท้ายใบลาน.” *culture.lpru.ac.th*, เข้าถึงเมื่อ 20 กรกฎาคม 2565. http://www.culture.lpru.ac.th/ebook/modules/ebook/file/pdf/sub/lampang1_Cut10.pdf.

ฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีที่สำคัญในประเทศไทย. “วัดดวงดี.” สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566. <https://db.sac.or.th/archaeology/archaeology/592>.

at-chiangmai. “วัดชมพู ตำบลช้างม่อย อำเภอเมืองเชียงใหม่.” สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2566. <https://www.at-chiangmai.com/วัดชมพูตำบลช้างม่อย-อำเภอเมืองเชียงใหม่/>.

Top Chiangmai. “วัดพันตอง เชียงใหม่.” 30 กรกฎาคม 2559. <https://www.topchiangmai.com/trip/วัดพันตอง-เชียงใหม่/>.

Global. “รายพระนาม นาม เหล่าพระประยูรญาติ และเชื้อสายเจ้านายฝ่ายเหนือ.” สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2566. https://www.globalgroup.in.th/encyclopedia_lanna.html.